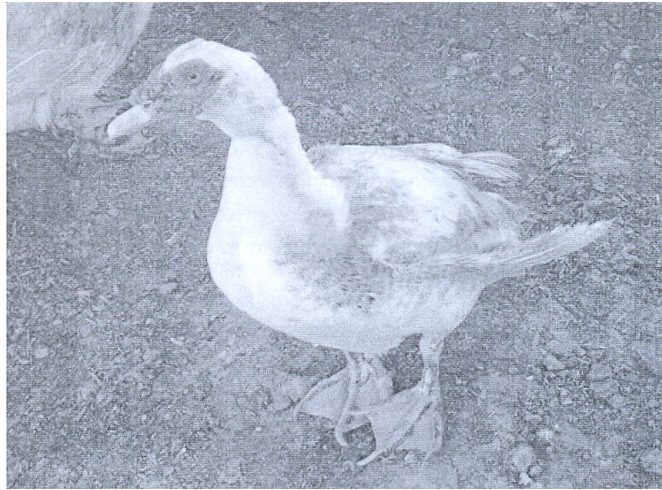

לטהר את הטהור: עוד בענין כשרות הברבר (Muscovy)

מבוא
התחדשות פולמוס כשרות הברבר
הגדרות שונות לדורס
מציאות והלכה
סיכום

מבוא

סוגיית כשרותו של העוף ברבר (או: ברברי), הידוע גם בשם ברווז מוסקובי (Muscovy duck; *Cairina moschata*), נידונה בהרחבה בעבר¹. לאחרונה נדון שוב נושא זה כאשר גופים מסויימים בארה"ב הכריזו עליו כעוף שאינו כשר; אולם בדיקה מעמיקה של הסוגיא ובירור המציאות לאשורה מגלה שפסק ההלכה האוסר היה מבוסס על עובדות שאינן נכונות. מטרת המאמר הנוכחי היא להציג את השתלשלות הפרשה, ואת דרך קבלת ההחלטות שהובילה לפסיקה מוטעית זו.

1 ז' עמר וא' זיבוטפסקי, "כשרות הברברי והמולרד", המעין, תשרי תשס"ד (מד, א) עמ' 35-42; A.Z. Zivotofsky and Z. Amar, "The Halachic Tale of Three American Birds: Turkey, Prairie Chicken and Muscovy Duck", Journal of Halacha and Contemporary Society, 46 (2003), pp. 81-103; ז' עמר, מסורת העוף, תל-אביב תשס"ד, עמ' 147-156. [במילון

נפתח בתקציר היסטורי: הברבר הוא ברווז גדול (לא ברבור!) שמוצאו באמריקה (בדומה לתרנגול ההודו). הדיון בכשרותו הופיע לראשונה בספרות ההלכה לפני כמאה חמישים שנה. הרב יששכר בער (ברנרד) אילווי פסק שאין להתיר את העוף בשל היעדר מסורת על כשרותו, והסכימו עמו רבי שמשון רפאל הירש ורבי נתן אדלר². ואולם רבנים חשובים אחרים התירו את הברבר, כשהם מסתמכים על אותו בסיס הלכתי על פיו הותר תרנגול ההודו, שאף הוא נתגלה ביבשת אמריקה ונעדר מסורת קדומה. כך למשל כאשר נשאל הנצי"ב מוולאזין אודות "אווזות גדולים ומשונים מאווזות המצויים בינינו" הוא פסק שיש להתיר את העופות האלו, ונימק זאת בכך שנוצר 'כח היתר' המבוסס על תלמידי חכמים, ומאחר שכבר נהגו לאוכלם, ואין לנו ראיות שמוכיחות שמדובר בעוף טמא - אין לאוסרם³. סברה זו תקפה הן לגבי תרנגול הודו והן לגבי הברבר.

סוגיית כשרותו של הברבר עלתה גם בארגנטינה, עם תחילת ההתיישבות היהודית החקלאית בארגנטינה סביב שנת תר"ן. הרב אהרן הלוי גולדמן התיר את העוף על סמך תשובת הנצי"ב, ונתמך בדעתו של הרב נפתלי (הרמאן) אדלר הכהן, הרב הראשי של בריטניה⁴. אולם כאשר המשיכו כמה פוסקים לערער על כשרות הברבר נחלץ הרב והשו"ב יוסף אהרן טאראן מארגנטינה לנהל מאבק גדול למען הכשרתו, לאחר שגילה שהאוסרים לא הכירו את העוף מקרוב, וייחסו לו בטעות תכונות של עוף דורס. בסופו של דבר החליטו מתנגדי מתן ההיתר להביא את שאלת כשרות הברבר להכרעת חכמי ירושלים, ורבה של העיר, רבי שמואל סלנט, התיר את העוף. פסק ההלכה פורסם, ותמכו בו רבנים נוספים⁵. כיוכל שנים לאחר מכן העיד רבה של ירושלים הרב צבי פסח פרנק שבירושלים הברבר נאכל על סמך ההיתר שניתן לשלוח מארגנטינה שהביא עמו את העוף⁶.

לאחר שהברבר הותר לאכילה בירושלים, פשט היתרו של עוף זה. בארץ ישראל הוא גודל במשקים שונים בהיקף גדול, נשחט לאלפים ונמכר בהכשר תחת השגחות של רבניות מקומיות שונות⁷ ושל הרבנות הראשית לישראל⁸. כמו כן נתברר בימינו

¹ בעלי חיים נכר' של האקדמיה ללשון העברית (תשל"ב) הברווז המוסקובי מכונה 'ברבורית', ראה <http://hebrew-terms.huji.ac.il>; אך השם הזה לא נקלט.

² ספר מלחמות אלהים, ברלין 1914, עמ' 162-165.

³ שו"ת משיב דבר סימן כב.

⁴ דברי אהרן, ירושלים תשמ"א, סימנים כה-לא, עמ' עב-פא.

⁵ ר' יוסף אהרן טאראן, זכרון יוסף, ירושלים תרפ"ד, דף א ע"א - ה ע"ב.

⁶ שו"ת הר צבי חיו"ד סימן עה. במכתב של הרב יוסף דוב הכהן רבה של חדרה מט"ו כסלו תשי"א הוא מעיד שחותנו הרב צ"פ פרנק השיב לו בעניין עוף הברבר שזהו העוף שהתירו בירושלים וכן במצרים לפני שנת תרצ"ט, עי' בהרחבה בקובץ הר המור, ט, ירושלים תשמ"ו, עמ' 43.

⁷ עמר, מסורת העוף, עמ' 155-156.

⁸ למשל, יש בידינו תעודת הכשר מהרבנות הראשית לישראל בחתימת הרב הראשי יונה מצגר משנת תשס"ז לברברים שנשחטו בהונגריה.

שקיימת מסורת בצרפת על כשרותו? גידול הברבר באופן מסחרי פסק בישראל בשנים האחרונות כאשר נכנס לתוקפו בשנת תשס"ז החוק האוסר פיטום אווזים, ואפשר למצוא אותו היום בעיקר בפינות חי וכד'.

התחדשות פולמוס כשרות הברבר

בחודש טבת תש"ע עלתה מחדש סוגית כשרותו של הברבר בחוגי חסידי סאטמר בארה"ב. הוויכוח החל כאשר ספק עופות נוכרי הביא בעורמה לשחיטה בקרית יואל עופות של ברבר במקום ברווזי הבית (Pekin Duck; *Anas platyrhynchos*) הרגילים¹⁰. כאשר השוחטים שמו לב לכך הם העלו את השאלה בפני פוסקיהם, ובמהלך הברור מצא מי שמצא באינטרנט¹¹ אתר ובו מתארת מגדלת אחת את הברבר (מוסקובי) כעוף שאוכל יצורים שונים בעודם חיים, כמו עכברים, ציפורים קטנות ואף אפרוחי תרנגולים ואפרוחי ברבר. וזה תיאורה¹²:

המוסקאווי יש לו איזה תכונות (טבעיות) שאינם מאד נעימים. אני מצאתי ראיתי שאחד מהפרטים המצערים להבעלים של מוסקאווי, הוא הטבע שלהם לאכול כל דבר. הם צריכים יותר פרוטאין הבא מבעלי חיים ממה שצריכים האווזות שממוצא ה'מאלארד' ו'ע"כ] הם יאכלו עכברים, צפרים קטנים, תרנגולים קטנים, ולפעמים אף את עופות ה'מוסקאווי' הפעוטים. בפעם הראשונה שהייתי עד לדבר זה, היה כש'מוסקאווי' מבוגר זכר שלי טרף תרנגול צעיר... מאז הפעם, הייתי צריך לבטח שאני לא מרשה תרנגולים

9 בידינו הודעה רשמית בכתב עליה חתום הדיין הרב ירמיהו מנחם כהן, אב"ד פאריס, מד' שבט תשס"ח: "הנני לאשר בזה כי אנו כאן בפאריס מזמינים ומוכרים את הכבד אוז מהאווזים הנקראים מולרדים (=הכלאה של ברבר וברוז פקין). כמו"כ בארץ ישראל אוכלים אותם ללא שום פקפוק". גם באנגליה מוזכר הברבר ככשר במדריך לכשרות לפסח (תש"ע) של התאחדות קהילות החרדים בלונדון, עמ' 167.

10 העופות הללו נשחטו גם במשחטה בפנסילבניה, וההתייחסות השונה של ועד הכשרות שם הביאה לחילוקי דעות קשים בינו ובין ועד הכשרות של קרית יואל, גורם שליבה את תבערת הפולמוס.

11 <http://www.muscovyduckcentral.com/thefarm/whymuscovy.html>

12 התרגום [המשובש!] הובא כאן כפי שהתפרסם ב"גילוי דעת והבהרת המציאות", משמרת למשמרת, וועד הכשרות וביד"ץ ברוקלין, מז' שבט תש"ע [להלן: גילוי דעת]. האוסרים התבססו גם על אתר אינטרנט נוסף /804777/article/http://www.associatedcontent.com/muscovy_ducks_an_unusual_bird_to_go_pg3.html?cat=58

The Muscovy is the ultimate eater. They are known for eating anything that they can find, including bugs of all sorts, roots, stems, leaves, algae, seeds, small fishes, lizards, snakes, and vermin including mice, voles, and young rats. ואולם אין בדברים אלו להפוך את העוף לדורס, שהרי ידוע שגם תרנגול עשוי לעיתים לאכול עכברים חיים למשל.

צעירים בכלוב ה'מוסקאווי', ולסלק את צעירי ה'אווזות' כשהם מובלים מהקן שלהם. לפי הנסיון שלי הזכרים הבלתי מבוגרים [של המוסקאווי] הם עלולים ביותר להרוג את האווזות הפעוטים, הגם שלפעמים גם המבוגרים הזכרים והנקבות יעשו זאת גם הם. הצורך שלהם הלז לפרוטאין מבעל חי, הוא הטעם למה שאני אוהב ליתן להם מזון-פיטום מבשר שיסודו הוא בשר חזיר. עוד דבר להתחשב בו הוא רב גבורתו של המוסקאווי וצפרניו הדומים לעוף טורף (רויב פויגל), ואף עם הנקבות הרבה אנשים מתקשים לטפל בהם...

על סמך זה הם קבעו: "נמצא שעוף המוסקאווי הוא עוף דורס למסקנת ההלכה בלי שום גמגום".

מכל הפרסומים שקראנו והבירורים שערכנו לא מצאנו עדות לכך שהפוסקים הנ"ל בדקו באופן אישי אם העוף הזה באמת דורס, ולמשל הם לא הישוו את התנהגות הברבר עם התנהגות עופות טהורים אחרים הדומים לו; נראה מסגנון דבריהם שהמקור שהם מצאו באינטרנט היה הבסיס העובדתי העיקרי לכל הדיון ההלכתי, ממנו הסיקו שהעוף הזה הוא "דורס" ולכן אינו כשר¹³.

הגדרות שונות לדורס

למעשה קיימות בהלכה כמה שיטות להגדרת דורס, ולהלן סקירה של העיקריות שבהן:

- א. לדעת רש"י: "האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל" (חולין נט, א); "כל עוף הנותן רגלו על האוכל כשהוא אוכלו ומחזיקו ברגלו שלא ינוד ולא ינטל כולו אצל פיו" (חולין סב, א, ועי' פיה"מ להרמב"ם חולין פ"ג מ"ו).
- ב. ר"ת מקשה על רש"י "דהא אפילו תרנגולת עושה כן; ומפרש ר"ת: דורס ואוכל מחיים ואינו ממתין לה עד שתמות" (חולין סא, א).
- ג. הר"ן מציע פירוש אחר: "ואע"פ שהתרנגולת אוכלת שקצים ורמשים בעודן חיים אין זו קרויה דריסה...¹⁴ י"ל דנהי שכולן (=כלומר הדורסים) צדין והורגין - מהן מחמת ארס ומהן מחמת הכאה שמכין בצפורן" (בנדפס לחולין כ, ב). בדומה לכך כותב הרמב"ן: "והנכון שהוא הצד ציד והורג אותם במכת דריסה שדורס בצפרניו כעין הדרוסה שהזכירו למעלה בנץ וגס" (חידושי הרמב"ן לחולין נט, א). ובפירושו לתורה כתב הרמב"ן: "וענין הדריסה הוא הצד ציד, שידרוס העופות ויתפסם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם" (ויקרא יא, ד).
- ד. הרמב"ם: "כל עוף שחולק את רגליו כשמותחין לו חוט שתים לכאן ושתים לכאן,

13 משנה חולין ג, ו; הרמב"ם, הלכות מאכלות אסורות א, טז; שו"ע, יו"ד פב, ב.

14 למעשה אלו הם דברי רבנו תם, שאכילת זבובים, שקצים ורמשים חיים אינם נחשבים ל'דורס ואוכל' ואין מסתפקים שמא מדובר בדורס, עי' ספר הישר לר"ת חלק החידושים סימן תנ. דברים אלה הובאו גם בבית יוסף יו"ד סימן פב בשם הרשב"א.

או שקולט מן האויר ואוכל באויר, הרי זה דורס וטמא, וכל השוכן עם הטמאים ונדמה להם הרי זה טמא" (משנה, חולין ג, ו; מאכלות אסורות א, כ). לדעת האוסרים הקריטריון השני (שיטת ר"ת) חל על הברבר, ולכן הוא כאמור טמא.

מציאות והלכה

כצפוי, הפרסום שלכאורה הברבר טורף יצורים חיים בעת אכילתו עורר סערה גדולה, ובפרק זמן קצר של כארבעה חודשים (טבת-ניסן תש"ע) התנהל פולמוס שהספיק להניב קונטרסים, מינשרים, מאמרים ופסקי הלכה, שעליהם הוחתמו רבנים אחדים¹⁵.

בגילוי הדעת מובא שתיאור הברבר כעוף שאוכל בעלי חיים הוא: "לפי מה שכותבים בפשטות המומחים והפארמערס" (=החואים); אולם מסתבר שלמעשה מדובר באנקדוטה בלבד שהובאה באתרי אינטרנט, ולא במידע ברור שנבדק ואושר על ידי מומחים לדבר. ואכן, ההתנהגות שתוארה לעיל אינה מאפיינת את עוף הברבר, ואינה ידועה למגדלים המתמחים בגידול בישראל ובארה"ב. כך הסביר מר נפתלי לוין¹⁶ שהברבר עשויים לגלות התנהגות תוקפנית בשמירה על טריטוריה ובשעת הזדווגות, אך הם אינם מתנהגים כטורפים. סטיין סרליס (Stan Searles), המטפל הראשי של העופות בגן החיות בקליוולנד אוהיו, הסביר שתרגולים, ברבר וברווזים אמנם תופסים את מזונם ברגליהם, אך אינם הורגים אותם בהם; הם משתמשים בציפורניהם במאבקים בתוך הלהקה, אך לא כאמצעי בכדי ללכוד טרף; כמו כן בדרך כלל הם אינם לוכדים או תופסים את מזונם מהאוויר¹⁷. לכאורה אפשר היה לומר שרק בימינו נצפתה לפתע תופעה זו אצל הברברים

15 בין הבולטים שבהם נזכיר את הרב מ"י שמשון הלוי טייטלבוים, קונטרס תשקצו מן העוף, ניו-יורק תש"ע [להלן: הרב טייטלבוים]. פרסום זה יצא גם כמאמר בשם "בענין כשרות בר אווזות הנקראים מוסקאווי", אור ישראל, נט (ניסן תש"ע), עמ' לא-מב; מאמר בעילום-שם שפורסם בעיתון חומת הדת בשנת תש"ע בהמשכים (פרשת בא, עמ' ט-יג, בשלח עמ' יא-יד, יתרו עמ' יב-טז, משפטים עמ' יא-יג, תרומה יז-כ); גילוי הדעת (על הערה 12); קונטרס לטהר טמאים (ולא ציון שם מחברים), קרית יואל, ניו-יורק תש"ע [להלן: קונטרס לטהר טמאים]. לעומת גישת האוסרים התפרסמו עוד שני מאמרים בגישה מאוזנת יותר: הרב שלום לאנדא, "טהרת העופות שמקורם מהעולם החדש", אור ישראל, נט (ניסן תש"ע), עמ' יט-ל [להלן: הרב לאנדא]; הרב משה רוזנברג, "בענין ברי-אווז הנקרא מאסקאווי", אור ישראל (בדפוס).

16 כך עולה משיחה עם מר נפתלי לוין מכפר ברוד, המומחה הגדול ביותר בישראל לגידול עופות מים, ובכללם ברבר. הוא עוסק בתחום זה כשלושים שנה וכיום המשווק המסחרי היחיד.

17 תכתובת אישית בדוא"ל.

ובעבר התנהגותם היתה שונה, כפי שהדבר מופיע בעניין תרנגולא דאגמא¹⁸. אבל דומה שחשש זה אינו קיים בברבר, כמאמרו של ר' אריה לייבוש בעניין תרנגול ההודו: "אבל בעוף שמתגדל בבתינו לאלפים ולרבבות ואנו רואים בהם בכמה שנים שאינם דורסים, א"כ מהיכי תיתי נחיש לשמא ידרוס"¹⁹? לגופו של ענין, המידע עליו התבססו דברי האוסרים נבדק באופן אישי עם מקור הידיעה, דהיינו כותבת השורות הנ"ל באינטרנט, והסתבר שבתיאור אכילת אפרוחי עופות אחרים על ידי הברבר כוונתה היתה לאפרוחים מתים. לפי אותה עדות אכן הברבר עשוי להרוג אפרוחים וציפורים קטנות אחרות, אך בזמן שהוא אוכל אותם הם לרוב כבר מתים²⁰. אכילת יצורים מתים קיימת גם אצל תרנגולים כמו שכבר העירו הראשונים, ובהלכה לא מצאנו הבחנה בין אכילת שקצים קטנים לגדולים, ומעשה זה אינו אוסר את העוף. גם האכלת הברבר בבשר חזיר ותיאור ציפורניו כשל עוף טורף²¹ אינם מהווים עילה הלכתית להטלת דופי בכשרותו של אף עוף, ונועדו כנראה לשוות לו בעיני הקורא תכונות של עוף טמא.

במקום להסתמך על תיאורים בלתי מדויקים מהאינטרנט החלטנו לבדוק את המציאות במו עינינו. בתצפית שערכנו על קבוצת ברבר קירבנו אליהם אפרוחים צעירים של ברווזים. צפינו בתופעה מעניינת: הברברים עטו במהירות על האפרוחים תוך כדי ביצוע תנועות של ניקור, עד שהיינו משוכנעים שהם הורגים אותם. אולם בפועל הסתבר להפתעתנו שהברברים לא פגעו כלל באפרוחי הברווזים, אלא בסך הכל בחנו אותם בסקרנות ובהתרגשות, ולאחר דקות ספורות הם הניחו להם לנפשם בלי פגיעה, ואיבדו כל ענין בהם²².

גם בחוגי החרדים בארה"ב לא כולם קיבלו את האיסור החדש, ובמנשר אנונימי שיצא כנגד גילוי הדעת האוסר נכתב בחריפות כנגד אותו פסק הלכה. הכותבים האנונימיים הצביעו על העובדה שבאתרי אינטרנט רבים מתואר גם התרנגול כאוכל ללא רחמנות בעלי חיים כמו עכברים²³, ועל כן קראו במנשר "לאפרושי מאיסורא... ע"כ הננו בזה לעורר את אחב"י החרדים לדבר ה' שמעכשיו כל מי

18 עי' רש"י חולין סב, ב ד"ה חזייה דדרסה ואכלה.

19 ערוגות הבושם, וילנה תר"ל, קונטרס התשובות ליו"ד סי' פב, סעיף טז.

20 תכתובת אישית בדוא"ל.

21 הציפורניים של הברבר הבוגר אכן גדולים משל ברווז הבית, אך הוא אינו משתמש בהם לצורך לכידת מזון והריגתו.

22 תצפית זו נערכה בכפר ברוך בתאריך כא אייר תש"ע, ותועדה בסרט וידאו שניתן לראותו באתר youtube, בקישורית הבאה: <http://www.youtube.com/watch?v=BjXtACakIi4>

23 על 'קניבליזם' אצל תרנגולות ועופות טהורים אחרים, ראו למשל באתרים הבאים:

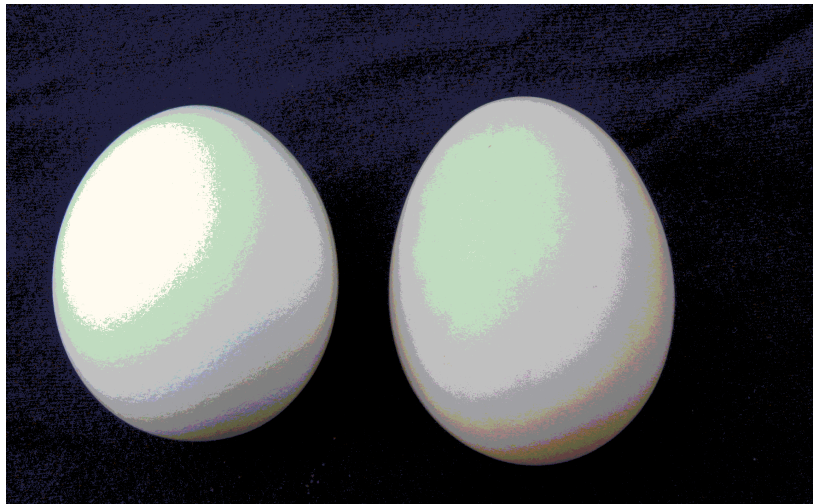
<http://en.wikipedia.org/wiki/Debeaking>;

http://www.cnr.uidaho.edu/range556/App1_BEHAVE/projects/Chicken_Cannibalism.html

<http://badapple.wordpress.com/2009/03/27/pecked-to-death-by-the-cannibal-chickens>

וכן העידו ר' אהרן טאראן ור' מאיר מרגליות מברדיטשב (שהתיר את הברבר), ראו זכרון יוסף, דף ז, וכן דף יד ע"ב.

שאוכל או אכל פעם בשר תרנגול, הרי הוא אוכל בשר טמא ממש". מעבר לנימה הצינית אכן ראוי לציין שהתרנגול ניחן בתכונות אכזריות, עד כי העיד ר' יהודה בן בבא על תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש²⁴; אולם אין מי שסבור שתרנגול אינו כשר, וכך לדעת הכותבים טענות דומות בקשר לברבר אינן בעלות משמעות הלכתית. יתר על כן, החשדות כלפי עוף הברבר שהוא דורס וטורף בעלי חיים אחרים נשמעו כבר בפולמוס הראשון לפני כמאה שנה, וכבר אז מסתבר שהאוסרים הסתמכו על עובדות לא מדוייקות. הרב ברנרד אילווי כתב ש"ביצי מין זה כולם עגולים הם ומראם ירקרק־לבן, ויתר הירק על הלבן, ואם למראה עיני בשר ישפוט - הבנים מעידים על אבותם כי טמא טמא יקראו"²⁵. אך מעבר לכך שצורת הביצה אינו מהווה סימן שניתן לסמוך עליו לא להיתר ולא לאיסור²⁶ - התיאור הזה אינו מתאים לברבר כלל, כי הוא בעל ביצה בצורה אליפטית שצבעה לבן לגמרי, בדומה לביצת תרנגולת²⁷.

משמאל ביצה של תרנגולת, מימין ביצה של ברבר

כבר לפני למעלה ממאה שנים גילה הרב יוסף טאראן שחלק מהאוסרים עשו זאת מבלי שהכירו מקרוב אתהעוף, ואף קבעו בניגוד למציאות שיש לו תכונות שליליות:

- 24 עי' משנה עדויות ו, א. יתכן שבשל תכונות שליליות אלה הועדפה היונה על פני התרנגולת לקרבן העוף, עי' בהרחבה עמר, מסורת העוף, עמ' 200-202.
- 25 ספר מלחמות, עמ' 164.
- 26 עי' חולין סד, א ורש"י ד"ה אלא אמר רב זירא.
- 27 בקונטרס לטהר טמאים עמ' ל, המשיכו לטעון שלברבר ביצים עגולות, ואף הביאו תמונה (עמ' צו) להוכיח דבריהם; אלא שמי שיתבונן בתמונה בדקדקנות יגלה שהביצה היא אליפטית, וכאשר הופכים את התמונה, רואים בבירור שראשיה אחד כד ואחד חד.

הוא נואף עם תרנגולות, בולע אפרוחים חיים ואף מזדווג עם נחשים. הרב טאראן סבב בין האוסרים והוכיח להם שהם טועים:

וצעקתי מר למה אסרתם עוף הטהור מעולם?... ושאלתי לה"ר אהרן וייסמן בשם מה זה שאסרתם הבר אווזא, הלא זה טעות גמור... והשיב לי בזה הלשון: אמת הוא שאם הייתם אתם אז אצלינו לא היינו אוסרים אותם. ואמרתי לו: אם אני לא הייתי, אבל היה לכם לעיין בגמ' ושו"ע ובכל המקומות שנזכור דורס מקודם ואח"כ אוכל, ואיך לא יראתם מהי"ת למהר כ"כ ולאסור עוף הטהור מעולם בלי עיון רב? והשיב לי בזה הלשון: פאר שטייט איר (=תבין), כשהייתי אצלכם הסכמתי להיתר, ואח"כ עשיתי איסור, ואיך אוכל כעת לחזור מדברי ולהתיר, סע איז ניט שיין (=זה לא יפה)²⁸

גם בפולמוס האחרון בשנת תש"ע האוסרים לא הכירו ולא בדקו מקרוב את הברבר ותכונותיו, וביססו את כל טענותיהם על העתקה של דברי האוסרים בפולמוס הקודם. יתירה מזאת, הם התעלמו והשמיטו את כל התשובות וההוכחות שהביא הרב טאראן כנגד כל הטענות שהברבר הוא עוף דורס²⁹, והשתמשו בחיבורו רק בכדי להבליט את דברי האוסרים³⁰. האוסרים של היום גם מצאו דופי במתירים של פעם; כך על ר' נפתלי אדלר אמרו שאינו גדול כאביו ר' נתן אדלר, ועל דברי הנצי"ב מוולאזין והרב מלכיאל צבי טננבוים (בעל שו"ת דברי מלכיאל) אמרו, שהם לא נשאלו בעניין תכונתו כדורס, ואולי השואל לא ידע או לא הודיע להם במכוון פרט זה. כמו כן הם הסתירו את היתרו של ר' שמואל סלנט שציווה על שחיתתו ואכילתו, ובמקום אחר פקפקו בעדות זו³¹. יחד עם זאת, האוסרים הביאו בהבלטה

28 זכרון יוסף דף ד ע"ב - ה ע"א.

29 למשל טענו שהעוף חוטף מאכל מהאוויר ולפיכך הוא נחשב כדורס, ועל כך כתב הר' טאראן: "וכבר עשינו בחינות הרבה בזה לאין מספר בפני רבים ע"י זריקה ולא חטפו מהאוויר רק אחר שהגיע לארץ אז הם קרובים לאכול" (זכרון יוסף, דף ו). אמנם יש תצפיות שהברבר עשוי באופן נדיר לתפוס במקורו פתיתי מזון קטנים שמושלכים לעברו, אך זו בהחלט אינה דרך אכילתו הרגילה. ראוי להדגיש שהסימן של "קולט מן האוויר ואוכל באוויר" (רמב"ם הל' מאכלות אסורות א, כ) מתייחס לעופות שדרכם לצוד את מזונם בתעופה כמו צפורים ממשפחת הסיסיים והסנוניתיים, ואין הדבר קשור כלל לצורת האכילה של הברבר.

30 בקונטרס לטהר טמאים עמ' ט כתבו בלשון רמיה את הדברים הללו: "אכן תיכף כשנתעוררה השאלה, הורו הרבנים המובהקים ומורי הוראות החשובים שליט"א לעיין בספרן של הפוסקים שכבר דנו בנידון עוף הלז, שכולם פה אחד אסרוהו לאכול באמרם שעוף טמא הוא".

31 עי' בעיקר גילוי הדעת, וכן מאמר בעילום שם שפורסם בעיתון חומת הדת בשנת תש"ע בהמשכים (פרשת בא, עמ' ט-יג, בשלח עמ' יא-יד, יתרו עמ' יב-טז, משפטים עמ' יא-יג, תרומה יז-כ).

את תשובת ר' חיים סולובצ'יק מבריסק שאסר את הברבר³², אך תשובתו ניתנה לאחר שהוא שמע נתונים לא נכונים על התנהגות הברבר, שמדובר כביכול בעוף דורס שאוכל עופות קטנים ובולעם חיים, שקולט ובולע מזון מן האויר כאשר זורקים לו ולא מניחו על הקרקע כמו שהתרגול נוהג³³. חשוב להדגיש שרבי צבי פסח פרנק, רבה של ירושלים, לא אסר את העוף, אלא רק ביקש לקבע את המצב הקיים ולא להרחיב את ההיתר למי שאין בידו מסורת³⁴. לאחרונה סיכם סוגיה זו הרב שלום לאנדא, ומצד אחד הוכיח שכל האוסרים עוד מימי הפולמוס הראשון הסתמכו על ידיעות בלתי מציאותיות שיוחסו לתכונות הברבר, ומאידך מנה רשימה גדולה של רבנים שהתירו את העוף. הוא סיים את מאמרו במילים אלה: "תבנא לדינא, רוב הפוסקים אשר מימיהם אנו שותים התירו העוף מוסקאווי שהוא טהור ומותר לכתחילה לאוכלם"³⁵.

סיכום

מסתבר שאין חדש תחת השמש; עיון בפולמוס הזה מגלה שכמעט כל הטענות שהועלו לפני כמאה חמישים שנה כנגד כשרותו של הברבר שימשו את האוסרים גם בפרשה זו, ושהם התעלמו באופן תמוה מכל התשובות שניתנו לאותן טענות בעבר. התגלתה כאן התגייסות ולהיטות יתר לאסור את העוף, שבאו לידי ביטוי בהמצאת תכונות שליליות לברבר שאינן קיימות במציאות, בהעלמת ראיות מרבנים ומסילוף דברים מכוון. אין ספק שבפרשת כשרות הברבר האחרונה לא התקיים דיון הלכתי תקין, הנתונים לא נבדקו באופן מעמיק ונעשה שימוש בשמועות בלתי מבוססות, יש בו הוצאת לעז על ראשונים ועל רבבות מבני ישראל שסומכים עד היום על היתרו³⁶.

- 32 המצוטט בתוך ר' חיים ברלין, שו"ת נשמת חיים, חלק יורה דעה, ירושלים תשס"ח, סימנים סג-סה. מוזר מאוד שהרב ברלין כתב תשובה זו (בניגוד לדעת אביו הנצי"ב) לאחר שלפני כן נמנע לפסוק בעניין (זכרון יוסף דף ד ע"ב), והדבר אילץ את הרב סלאנט להכריע בסוגיה להיתר. ועוד, כיצד לא נודעה פסיקה זו בירושלים, והרב צ"פ פרנק לא הזכירה?
- 33 שם סימן סג.
- 34 שו"ת הר צבי חי"ד סימן עה.
- 35 הרב לאנדא עמ' כט-ל.
- 36 הרב טייטלבוים עמ' ג: "ומה שאוכלים אותה הספרדים בוודאי שאין לסמוך על זה".